

vállalkozott. E tényező is jól mutatja, milyen fontos szerepet játszhat egy nyomda megjelenése egy gyorsan fejlődő város szellemi életében. Valóban a polgárosodás üzleti és szellemi igényei óhajtották a nyomda állítását, éppen ezért meglepő, hogy a művelődéstörténeti fejezet csak igen-igen futó pillantást vet működésére. Pedig ennek nemcsak helytörténeti, hanem regionális jelentősége is volt, hiszen Kalocsán és Temesváron volt a két legközelebbi nyomda. Előmunkálatok híján elmarad a tipográfia közel *hatszáz* nyomtatványának értékelése, kiadáspolitikájának elemzése, amire bizony nem találhatunk menteséget. Mind a gimnázium–liceum és a nyomda erősen növelte Szeged kultúrájának déli vonzókörzetét, különösképpen a délszláv etnikum körében. Ez a reformkor egyik igen jelentős politikai-kulturális folyamata volt, amiben Szegednek fontos szerep jutott; kár, hogy nem kaphatott helyet ez sem a fejezetben.

A fejezet szerzőinek névsorát szemlélve örvendetesnek tarthatjuk, hogy szakmájuk élvonalába tartozó nem-szegedi (Onnan elszármazott, vagy szegedi tudományos kapcsolatokat ápoló) kutatókat is sikerült megnyerni. Azonban az elgondolkodtató, hogy a nagy tudományos

potenciállal, jelentős kutatóhelyekkel, szellemi műhelyekkel rendelkező Szeged alkotói a fejezetben alig kértek (vagy kaptak?) helyet maguknak.

E korszak tudományos feldolgozásánál – szinte minden részterületen – már a *források gazdagsága az általános jellemző*. Az előző koroknál az elérhető színvonal fontos feltétele volt a források minél további bővítése, újak felkutatása. Ez most is lényeges, de legalább ennyire a siker záloga a hatalmas forrástömeg nagyon átgondolt, *egységes koncepció szerinti megszerkesztése*. A művelődéstörténeti fejezet esetében ezt csak részben sikerült megvalósítani. Bár a polgárosodás kulturális származékait erősen preferálta ez a szerkesztői elv, olykor ebben is következtelen, amint a számba vett jelentős restanciák esetében láttuk. Az egyes részfejezetek igen eltérő kvalitásúak, a szaktudományos értékeket elérőtől (Szörényi L.) a jóval gyengébbekig hullámszik. A részfejezetek jelentős részénél nem érvényesítették eléggé a komparatisztikai elvet. Mindez arra figyelmeztet, hogy a monográfia e részének alaposabb előkészítése még eredményesebb megoldást hozhatott volna.

Imre Mihály

SZÉCHENYI ISTVÁN – WESSELÉNYI MIKLÓS: FELESELŐ NAPLÓK

Válogatta, szerkesztette Maller Sándor. Bp. 1986. Helikon K. 2851. 10 t.

Gondos tipográfiával készült, szép kivitelű kötetben adta közre Maller Sándor a reformkor két rendkívüli személyiségnek nyugat-európai utazási naplóját. Bölöni Farkas Sándor, Szemere Bertalan és Erdélyi János útinaplója után ennek a két szövegnek kitűnő ötlettől vezérelt összekapcsolása – megbízható szöveggondozás esetén – nagy nyereség irodalom- és művelődéstörténetünk számára. (Reméljük, hogy előbb-utóbb sor kerül Irinyi József hasonlóképpen értékes Úti jegyzeteinek újabb kiadására is.)

A Széchenyi–Wesselényi feljegyzések együtt-közlése pontosan demonstrálja a két ember személyiségének alkati, neveltetési, társadalmi különbségét, ugyanakkor Wesselényi megjegyzéseiből, reflexióiból arra is következtethetünk, ami közös nemcsak Széchenyivel, hanem a reformkor más jeles utazóival is, arra a törekvésre nevezetesen, hogy begyűjtsék, feljegyezzék az otthoni felhasználás, a haza gazdagítása céljából mindazt, ami jobb, értelmesebb, cél-

szzerűbb. Ezért mint reformkori utazási napló kétségtelenül Wesselényié az értékesebb, az élvezhetőbb, az informatívabb. Mindketten – Széchenyi esetében ez szinte közhely – Angliában kapták a politikai eszméiket leginkább meghatározó ösztönzéseket. Wesselényi számára ez tanulmányút, Széchenyi, aki nem először járt ott, főként társadalmi életet élt. Wesselényi nemcsak a lóvásárlás gondos kivitelezője (hiszen a hivatalos úticél ez volt), hanem az angol ló-tartás, ápolás, trenírozás alapos megfigyelője, mely kiterjed a zabkeverés és szénatermesztés részleteire is. Nem kerüli el figyelmét az angol életforma, az angol intézményrendszer. Noha az e téren szerzett benyomásairól keveset ír, de hogy mélyen érintette, arról alkalmankénti euforikus kifakadásából következtethetünk. A Szent Pál katedrálisban az árva gyerekek énekét hallgatva ilyen gondolatok fogalmazódnak benne: „Nem, gyerekek, ti nem vagytok atya nélkül és elhagyottak; egy szabad nemzet a

ti szerető édesanyátok, az állam hatalmas védelme alatt nőttök nagyra. [...] Nem születés és gazdagság, hanem tettek építették meg e nemeseinknek az utat a halhatatlanság e tiszteletére méltó kapujához." (184. l.) Másutt arra figyel fel, hogy az angol katona „nem vak eszköz s rettegett büntetés és kényszer az egyes kezében, mely által az önkényi törvényé s a törvény játékszerré válik." (188. l.) Az efféle tapasztalatok szinte valamennyi reformkori utazó legveszélyesebb csempészárui voltak.

Az 1822. márc. 1-től szept. 18-ig tartó utazás nemcsak élményeket és tapasztalatokat adott, hanem néha „barátságot próbáló" is volt. Szinte mindig a szegényebb Wesselényi engedett, ill. csak a naplónak megvallott lelki tusakodás után tért napirendre barátja egoista vagy csak a figyelmességét nélkülöző döntései felett. Későbbi elhidegülésük csirái is ezek a nem mindig apró bosszúságok. Ennek ellenére ez a páros napló a feljegyezni érdemes tapasztalatok rögzítésén túl egy nagy és nemes barátság dokumentuma. Erre épül Maller Sándor terjedelmes bevezetője. Ez a barátság- és kapcsolattörténeti tanulmány nemcsak „ráhangolás" az értékes és tanulságos szövegek olvasására, hanem olvasmányként is élvezetes, nélkülözhetetlen „háttéranyag", mintegy tartozéka, kiegészítője a főszövegnek. Különösen az utazás utáni igencsak viharos és főként válságos időszak leírása szolgál sok tanulsággal. Maller Sándor elsősorban Széchenyi naplóira és Wesselényivel való levélváltására alapozza elemzését, így az kissé „Széchenyi központúvá" válik. Hadd egészítsük ki ezt a Deákhoz és Kossuthhoz már inkább vonzódó Wesselényi naplójából vett néhány idézettel. (OL X. 1226) Wesselényi a Wurmbrandt-párbaj előtt (1836. ápr. 10.) írt végrendeletének egyik végrehajtójául Széchenyit kéri fel, nevezetesen arra, hogy egy általa alapítandó „asszonyi nevelő intézet" gondját viselje; s ezzel kapcsolatban azt írja barátjáról, „hogy ami nem tölle jön az iránt ő hideg", s noha ki nem hagyhatta, mert az sem illő, sem hasznos nem lett volna, mégis attól tart, „hogy Széchenyi merő simulási s az által sükert eszközölni kívánó igyekezetből azon lesz, hogy az intézetnek a kormányt ijesztő alakja nem legyen; ily igyekezet vette ki a Tudós Társaságot is eredeti sorából." – tette hozzá. De ez az idegenség ill. elhidegülés kölcsönös lehetett, mert később (aug. 31-én) Széchenyi anélkül, hogy megbántaná szerette volna elérni, hogy Wesselényi a Tudós Társaság gyűlésein ne jelenjen meg. Erről Wesselényi naplójában a következőket írta: „Széchenyi

is ma olyan formán kérdezte, hogy fogok-e az ülésekbe menni, mint ahogy a száz szokott kínálni." (Wesselényi nem is jelent meg.) Ezután következett Kossuth letartóztatása, s Széchenyi riadt üzenete Wesselényihez levelei visszaküldése ügyében. A bevezetőben említett 1843. szept. 2-i Pestre érkezés (52. l.) után, már másnap este találkozunk Batthyány Lajosnál. Wesselényi erről lakonikusan csak ennyit ír: „Udvariasak és elég nyájasak voltunk egymáshoz." Ilyen előzmények után érthetőbb Széchenyi tartózkodása 1845-ben egy zsidói látogatástól.

A közölt szövegek forrásáról a kötetet lezáró szó- és névmagyarázatok bevezetőjéből tájékozódhatunk, ugyancsak itt ír a közreadó a szövegek közlés elveiről is. Széchenyi feljegyzéseit egyrészt az Oltványi Ambrus szerkesztette Napló (Bp. 1978. Gondolat) alapján közli, másrészt a Vizsota-kiadásból (Gróf Széchenyi István napló II. köt. 1820–1825. Bp. 1926. MTA.) fordította részben a kötet szerkesztője, részben Bendl Júlia és Képes Júlia. A Wesselényi-napló szövegét az 1925-ös kolozsvári kiadás alapján közli, melyről azt írja, hogy „az eredeti szöveg mikrofilm-másolatával egybevetettük, s ahol kellett kijavítottuk", majd – a szövegközlés általánosan elfogadott normáit hangsúlyozva – folytatja: „helyesírását a szövegűség és pontosság követelményeinek lehető érvényesítése mellett [...] igyekeztünk a mai használatnak megfelelően átírni, de változatlanul hagytuk magyar nyelvi és fogalmazásbeli jellegzetességeit, tájszavait, mára régiesnek tűnő kifejezéseit." (255. l.)

Az alapszöveggé használt kolozsvári kiadásról már annak idején megírta Ferenczi Miklós (ErdISz 1926. 3–4. sz. 386–387. l.), hogy jelentős kihagyásokkal jelent meg, s „sehol sem jelzi, hogy fordítással vagy eredeti szöveggel van dolgunk". Ezek a jelöletlen kihagyások az újonnan közölt szövegben is jelöletlenek és kihagyások maradnak; nem az utazásra, hanem a bécsi orvosi kezelésre és egyéb magánéleti dolgokra vonatkozó részek ezek, de a filológiai pontosság és tisztesség megkövetelné jelölésüket. Ilyen kimaradt szövegrész pl. az 1821. nov. 23-án, a gyógykúra előtti napokban írt feljegyzés: „Mindezekért úgy vagyok most, mint az oláhok a nagy böjtök előtt – elgondolom, hogy majd mennyit fogok koplalni, ki akarom előre mindenben a részemet venni. B – m mint egy ló, eszem mint a farkas, s iszom mint egy szilágyihoz illik. Ma édesanyámnak [...]”, vagy az 1821. nov. 25-i szövegben: (87. l.) „Tisza Lajos jó gyerek, fogadom, hogy örökké szerelmes. Dél

után Md Fischernél egy kis vér-tisztítóval éitem. A leány nem jövéen hamar, égvütt diskuráltunk, [...]” stb. Végül is ezek is a bécsi tartózkodás elemei s részei egy személyiségképnek. [NB. Ha már a gyógykúrára vonatkozó rész mint volta-képpen nem lényeges kimarad, értelmetlen benehagyni a szövegben olyan mondatokat, melyek mégis erre, a közölt szövegben nem szereplő, szemérmesen elhallgatott dologra utalnak. Ilyenek az 1821. dec. 29-i bejegyzés a sebes szájról és a fájó nyelvről (99. l.), vagy az 1822. jan. 12-i javulásra utaló mondatok (102. l.), még inkább az 1822. febr. 18-án kelt bejegyzés, mely végképp nem világos, ha nem tudjuk, hogy a kúrára vonatkozik: „Hogy mennyire használt, nem tudhatom [...]” (121. l.)] Nemcsak a gyógykúrát érintő kihagyások jelzés nélküliek, hanem az idegen nyelvű szövegek fordítása is, pedig a Wesselényi-napló fele-harmada németül (néhol franciául vagy angolul) íródott, s helyenként kivonatossan fordították. Noha Maller Sándor egyik napló esetében sem veszi figyelembe a szövegek különböző nyelvűségét, a magyar és nem magyar szöveg viszonylatában ezt a különbségtételt helyénvaló lett volna megtenni.

A Wesselényi-napló nem kiadásra készült, erről maga a szerző is nyilatkozik (ld. az 1822. márc. 1-i jegyzést, 124. l.), s ennek egy érdekes nyelvi sajátossága is van: Wesselényi nem mindig jelöli pontosan a mondathatárokat, néhol, mikor új mondatot váránk, vesszővel és kisbetűvel folytatja, így az írásnak van némi écriture automatique jellege. Ezt a kolozsvári kiadás megszüntette, s néhol kissé önkényesen „feldarabolta” a szöveget. Érdemes lett volna erre az új kiadásnál tekintettel lenni. A kézirat másik ilyen általános sajátossága a nagybetűhasználat. A feltehetően német helyesíráson nevelkedett Wesselényi a főneveket többnyire nagybetűvel írta (ld. a 21. sz. képmellékletet a napló egyik oldaláról). Ezt a kolozsvári kiadás néhol követi – helytelenül. Sajnos ezeket sokszor az új kiadás is átveszi. (71., 85., 100., 124., 160. 162. l.) [NB. Ha – meglehetősen önkényesen – az olyan elvontságoknál vagy annak minősíthető szavaknál hagyják meg a nagybetűket, mint az Igaz, Jó, Minden, szeretetnek Úra stb., akkor legalább következetesen, a szerző szemléletét tükröző „hazám” szó esetében is – két sorral lejjebb – meghagyhatták volna. 162. l.]

Maller Sándor azt írja, hogy „változtatlanul meghagytuk magyar nyelvi és fogalmazásbeli jellegzetességeit, tájszavait” stb. A tájszavakkal kapcsolatban két esetre hívnánk fel a figyelmet:

a 159. oldalon a La Trappe-i út leírásánál Wesselényi „sovány kövices” földről ír, a közölt *kavicsos* helyett, majd lejjebb: a megcsónkított erdők „most inkább csak *csepleszek*” – írja a szövegbeli cserjések helyett. A nyelvi jellegzetességek megőrzését nem igazolja az új kiadásnak a kézírrattal való egybevetése. Az oldalszám megjelölése nélkül, itt csak az ismétlődő különbségeket említjük: este helyett *estve* (ebben az új kiadás következetlen, hol így, hol úgy írja, ellentétben Wesselényivel); óta helyett: *olta*; pillanat helyett: *Pillantat*; férfi (és származékszavai) helyett: *férffi*; melle helyett: *meje*; ismert (és származékszavai) helyett: *esméret*; ismét helyett: *esmét*; kinn vagy kint helyett: *künn* (ennek használatában is következetlen az új kiadás); csoda (és származékai) helyett: *csuda*; maguk helyett: *magok*; hónap helyett: *holnap*; miatt helyett: *mián*; iskola helyett: *oskola*; korhely helyett: *korhel*; üdvözülni helyett: *üdvözleni*; szerint helyett: *szerént*; fehér helyett: *fejér*; mérföld helyett: *mértföld* (itt is akad következetlenség); körte helyett: *körtve*; mű helyett: *mív*; bő helyett: *böv*; sehol helyett: *seholt* stb. Az olyan n-re végződő szavakat, mint a fácán, tehén, ispán, Sopron (és ahol lehet származékszavait is) ny-el írja, sőt a nyomtatott szövegbeli honi helyett is *honyi-t* találunk a kéziratban. A többes szám harmadik személyű -uk, -ük birtokjel helyett -ok, -ek jelet használ. (Pl. fizetésük helyett: *fizetések*; religiójuk helyett: *religiójok*; vagy a tudtukra adódik helyett: *tudtokra adódik* stb.) Ugyanígy a több birtokra vonatkozó birtokjel is eltérő a kéziratban: gondolatait helyett: *gondolatit*; ajándékait helyett: *ajándékít* stb. Továbbá a nála, tőle, róla stb. alakokat következetesen két l-lel írja: nálla, tőlle, rolla stb. Hasonlóképpen a beszélni ige helyett mindig *beszélleni* vagy a szólni helyett *szóllani* alakot találunk. Megjegyzendő még, hogy az -ít végű igéknél a ragok előtti kötőhang kiesik, pl. segítenék helyett: *segítnek*; tulajdonítanak helyett: *tulajdonítanak* található a kéziratban.

Külön problémát jelentenek a rossz olvasatból vagy a kolozsvári kiadás szövegének nem kellő kritikával történt átvételéből eredő hibák, hiszen ezek egy részét éppen a kolozsvári kiadás értelmetlen vagy nehezen értelmezhető szövegéből sejteni lehetett volna. Ilyenek: „édesanyám [...] a maga érzésein férfiasan felülemelkedve [...] magába fojtotta szomorúságát.” (57. l.) helyette: a maga érzésein férfiasan *uralkodva*; „Nagy örömmel látám újra Széchenyit, mivel reméltem, jó géniuszom oly szorosan egybe-

kötött" (58. l.) helyette: kívül *remélem*; „elázva s megéhezve" (60. l.) helyette: elázva s *meg is éhezve*; „az emberi szív belső sejtekeinek [...] felfedezése" (61. l.) helyette: belső *rejtekeinek*; „de megindulván, hogy ezen a földön magam előtt [...] mennyi van, amit nem tudok," (uo.) helyette: de *meggondolván*; „mi előbb Hunyadyhoz Pébbe menvén" (62. l.) helyette: Pébbe *rohanyán*; „a szép facsoportokkal díszített [...] rétet" (67. l.) helyette: *díszesített*; „A földeket jól művelik" (uo.) helyette: A *földek* jól *mívelik*; „Nem tudom, a gazdag ember a szegénynek [...] akarta-e ezt mondani?" (68. l.) helyette: a gazdag ember a *szegény legénynek*; „Nékem az, [...] tejjösséggel nem tetszik helytelennek." (70. l.) helyette: nem *látszik* helytelennek; „nem az elnyomott igazság [...]" (71. l.) helyette: nem az *elnyomott* igazság; „az apa- s anyalovainak változtatásában erre nem ügyelnek." (72. l.) helyette: *választásában*; „a hozzánk hasonló anglus ménlovakban [...] nagyon kell arra ügyelni [...]" (uo.) helyette: a hozzánk *hozandó* anglus ménlovakban; „a cenki kertben gyönyörködttem, mely [...] igen sokat épült" (75. l.) helyette: igen sokat *szépült*; „Magyarország úgy van éppeg ezzel a tárgyval" (77. l.) helyette: úgy *vagyon épen* (!) ezzel a tárgyval; „Spanyolországban csak mind folynak a nyugtalanságok." (90. l.) helyette: folynak a *nyughatatlanságok*; „Hogy ő (ti. Széchenyi) bennem sokat és oly sokat tanált, ami nincs is, az igaz, [...] hogy karakteremnek némely nem mindenben található, igaz," (91. l.) helyette: hogy karakteremben némely [dolog, tulajdonság] nem mindenben *található* („megfelelő" értelemben), igaz; „De ez sem az ő változatosságát, sem a mi barátságunk közel-halálát nem jelenti" (92. l.) helyette: De ez sem az ő *változottságát* [...] nem jelenti; „be gyakran vétjük el az [...] oly félreismeretlenül kijegyzett elsőégi rendet." (94. l.) helyette: oly *félreismerhetetlenül* kijegyzett; „A Pesten felállítandó versenyfutás dolgában [...]" (95. l.) helyette: *versfutás* dolgában (NB. Wesselényi ezt mindig így írja, az új szövegben többnyire – helyesen – vers(eny)futás van); „a lovas- és ménesgazdák többsége a dologtól egészen el fog ijedni." (95. l.) A kolozsvári kiadásban „a lovas és ménes gazdag többsége" van, ebből kontaminálódhatott a ménesgazda, mely szót Wesselényi nem használhatta. A kéziratban helyesen ez áll: a lovas és *méneses gazdag* többsége (azaz a lovas és méneses emberek gazdag többsége); „A nyíltszívű bizodalmasság egyenes útjait örökké leginkább szeretem"

(99. l.) helyette: leginkább *szerettem*; „nevetésesen morzsálódik egybe rettenhetetlen erősségünk" (102. l.) helyette: *rezzenhetetlen* erősségünk; „Nálunk az akarat és pénzzel gazdagok a nyelvre [...] gazdasági kultúrára nézve mit sem tehetnének." (107. l.) helyette: mit *nem* tehetnének (fontos mondat. lényeges különbség a kiadás tagadó, a kézirat felkiáltó-állító formája között.); „Ha a legkönnyebb lábú lovaknak áldozott 1600 arany erre [...] szánódnék, mely megmérhetlen hosszú előmenetel lenne következése." (108. l.) helyette: mely megmérhetlen *hasznú* előmenetel; „Ott volt a négy Parish, Bethmann [...] N[agy] Pali et etc." (114. l.) helyette: N[agy] Pali et cet. (Wesselényi másutt is következetesen ezt a formát használja); „Olyan korhelyek, kiknek dolguk engedi, még jókor reggel elfoglalják a helyeket, s 2–3 frankért a bemenni kívánóknak átadják." (153. l.) helyette: Olyan korhelyek [...] 2–3 frankért a bemenni kívánóknak *eladják*; [Ausztriát] „nem sokáig fogják sanyarú életében tartani, akár jó, akár rossz orvosai légyenek." (154. l.) helyette: sanyarú életében *tarthatni*; „többi közt [...] egy igen nagy kastély" (159. l.) helyette: egy igen *szép* kastély (NB. ez könnyen ellenőrizhető a 225. lap előtti kéziratoldal-másolatról is); „A francia mezei munkás szegény, jó kézfogású és sikeres munkájú," (uo.) helyette: A francia mezei munkás *serény*, jó kézfogású és *sikeres* munkájú; „Egy búsan kongó harang meghúzására megnyílik a nyikorgó kapu, s egy szakállas, ősz öreg leborul előttük." (uo.) helyette: Egy búsan kongó harang meghúzására *megnyílt* a nyikorgó kapu, s egy szakállas ősz öreg *ősz kámzsájával leborult* előttünk; „egy elkövetett bűnt ezredek leforgásai sem törölhetik el" (160. l.) helyette: *ezredek lefolyási* (!) sem törölhetik el; „Én ki tudja merre nézve s hova gondolva, megbotlám s elesék." (167. l.) helyette: Én ki tudja [...] hova gondolva, *egy hajókötélbe[n] megbotlom s elesem*; (A windsori palotában látott képek között említi az egyiket.) „Madonna cotta gatta" (181. l.), ez főtt vagy sült nősténymacskát jelent, mely nincs kapcsolva a Madonna szóhoz; valószínűleg sajtóhiba. A kolozsvári kiadásban Madonna colla gatta van, itt a colla szó helyénvaló, de a gatta „köszvény" jelentéssel nem szokott a Madonna attribútuma lenni. A kéziratban a *Madonna colla gatta* van, azaz macskás Madonna; valószínűleg ez a helyes. Másik sajátossága ennek az új (és a kolozsvári) kiadásnak az, hogy néha kimarad egy-egy

szó a közölt szövegből, melynek a kéziratban gyakorta nem elhanyagolható jelentése van. Ilyenek: „A champagnerezés derekasan folyt, én magamat dicsérettel jeleltem ki, képtelen sokat ittam,” (124. l.); „Gyakran, repülő életünk ezen tűnő képei előtt állva csudáljuk [...]” (124. l.); „Érzésem a nagy nap gyászos méltóságához volt egészen mérsékelve.” (160. l.); „Babot sokat nem adnak; egyszerre legfeljebb amennyit félmarokba fölvehetni.” (175. l.); „Nem rész szerint hibás, s többnyire haszontalan teoriákkal előlve [...]” (180. l.) stb. Másutt fontos vagy informatív értékű tagmondat marad ki a közölt szövegből. Például: „A Place de la Victoirenél megvételtem az utat, s teljességgel nem akarván kérdezni, a sok apró utcákba[n] mintegy 3 órát tévelygtem.” (151. l.) „Több apró helységeken mentünk keresztül, mint Beaulieu, Chennebrun, jobbra Trinité, Irai, Randonnai, Bresolettes.” (159. l.); „A föld itt is sovány, többnyire égybe szántanak.” (163. l.) stb. Ugyanakkor ennek az ellenkezője is előfordul, vagyis a kéziratban nem szereplő mondat kerül a szövegbe a kolozsvári kiadásból, minden külön jelzés nélkül. Ilyen a windsori látogatás leírásába ékelt magyarázat: „Az ily királyi parkok [...] gubernátorságát a legfőbb emberek viselik; így [...] Lord Londonderry.” (181. l.) Nem hallgatható el viszont, hogy helyenként valóban emendálták a kolozsvári kiadás hibáit a kéziratból, a rövidített személy- vagy családneveket, műcímeket feloldották.

Itt jegyezzük meg a szövegközlés egy – véleményünk szerint – vitatható megoldását, nevezetesen a városnevek mai alakjukban való közlését, amelyre a sajtó alá rendező külön is utal (255. l.). Mert mi történik, ha Wesselényi történetesen Leninvároson vagy uram bocsá' Šturovón utazik keresztül? Hitelesebb lett volna az egykorú ill. Wesselényi névhasználata, s lapalji jegyzetben a mai forma feltüntetése.

A Széchenyi-napló szövege – mint erről szó volt – jobbára az Oltványi-féle kiadás szövegét és kihagyásait követi. Kihagyások jelöléséből mindkét szövegben sok van, de nem elég. Nem jelöli ezeket a következő helyeken: az 1822. júl. 10-re datált bejegyzésben (200. l.) egy mondat kimaradt (Viszota 295. l.); ugyanazon év aug. 18-án írt szövegből mintegy öt mondat

elsikkadt – jelzés nélkül. (217. l.; Vizsota 303. l.); egy helyütt, az 1821. okt. 20-i bejegyzésnél (67. l.) az aznapi feljegyzésnek csak felét találjuk, a másik fele – belátható indok nélkül – okt. 23-i dátummal a 69. oldalon van. (Viszotánál, Oltványinál ez egy napi szöveg.) Megjegyzendő még, hogy az 1822. jan. 24-re datált bejegyzés időpontja nem helyes, ez a Vizsota-féle kiadásban jan. 19-i dátum alatt szerepel. (Viszota 237. l.)

Maller Sándor utal előszavában arra, hogy a Széchenyi-napló viszonylag milyen keveset foglalkozik Wesselényi személyével, s az utazásról is lényegesen kevesebbet ír Wesselényinél. Éppen ezért az apróbb, vonatkozó naplóbejegyzések is érdekesek lehetnek. Például az 1821. dec. 2-i meglehetősen hosszú szövegből kár volt kihagyni azt a néhány mondatot, melyben arról van szó, hogy Mercy megtartotta szavát, s beszélt Metternich-hel Széchenyi utazási terveiről, s Metternich szerint ez bizarr, [de] nem kivihetetlen. (Viszota 227. l.) Pedig erre Maller – pontatlanul – az előszóban is utal. Ez a néhány mondat legalább olyan fontos, mint a rákövetkező, közölt mondatok a magasabbrendű lények megnyilatkozásairól a Szférákban. (90. l.) Ugyanilyen megfontolás alapján, ha – nagyon helyesen – közölte Széchenyi az 1822. március 15-i, pénzügyi elszámolását Wesselényivel (141. l.), akkor a második, 1822. ápr. 16-i elszámolás is érdekes és informatív lett volna. (Viszota 285. l.) Sokhelyütt viszont korrigálta az Oltványi-féle kiadás pontatlan kihagyás-jelzéseit.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a szöveggondozás szinte valamennyi elképzelhető hibája kimutatható e kiadásban: jelzés nélküli kihagyások, eredeti szöveg és fordítás egybeomlása, tájnyelvi, egyéni nyelvhasználat figyelmen kívül hagyása, rossz emendálás, átírás, javítások következtelen alkalmazása stb., melyek legnagyobb része a romlott szövegű kolozsvári kiadás kellő kritika nélküli átvételéből adódik. Nagy kár, mert a szép nyomdai kivitelű, gondosan megtervezett kötet egyébként méltó lenne e két valóban értékes és érdekes reformkori írás bemutatására.

Szabó G. Zoltán